

УДК 94 (438)

Andrzej Olejko

GALICYJSKI TEATR DZIAŁAŃ WOJENNYCH W PLANACH OPERACYJNYCH CARSKIEJ ROSJI I AUSTRO-WĘGIER U PROGU WIELKIEJ WOJNY 1914 R.

У статті автор висвітлює військові події в Галичині на початку Першої світової війни, аналізує плани Росії та Австро-Угорщини стосовно Східної Галичини.

Ключові слова: Перша світова війна, Східна Галичина, військові події, Росія, Австро-Угорщина, дипломатія.

Plany operacyjne Państw Centralnych i państw Ententy miały analogiczne myśli przewodnie. Gdy przywódcy Państw Centralnych liczyli na szybki sukces na terenie Francji i do jego osiągnięcia myśleli jedynie o powstrzymaniu, choćby w formie ofensywnej, akcji przeciw Rosji, przywódcy Ententy pragnęli na zachodzie Europy jedynie wiązać siły niemieckie, spodziewając się ofensywnych działań rosyjskiego walca parowego, który miażdżąc wszystko po drodze, miał dotrzeć do Berlina. Rachuba ta zawiodła głównie z powodu egoistycznych koncepcji rosyjskich gdyż dowództwo rosyjskie nie myślało tyle o marszu na zachód, co o marszu na południe w głąb Węgier i ku Bałkanom. Myślało nie o marszu ku Berlinowi, ale ku Konstantynopolowi. Plany operacyjne rosyjskie przechodziły w ciągu lat pokoju równie zmienne koleje, jak plany niemieckie i francuskie lecz stałym, przewijającym się przez nie motywem było upatrywanie głównego przeciwnika w Austro-Węgrzech, nie zaś – jak tego pragnął francuski w kajzerowskich Niemczech. Przez pewien czas plany te korespondowały z politycznymi planami ruchu wszech niemieckiego, który przy zagarnięciu niemieckich prowincji Austro-Węgier na rzecz Niemiec upatrywał w oddaniu Rosji Galicji i Bukowiny łatwy sposób porozumienia się z caratem. Rokowania prowadzone tuż po powstaniu przymierza francusko-rosyjskiego pomiędzy przedstawicielami obu sztabów w 1892 r. utknęły gdyż wbrew wszelkim perswazjom francuskim Rosja upatrywała “l’ennemi principal” nie w cesarstwie Niemieckim, lecz w Austro-Niemczech. To też konwencja wojskowa francusko-rosyjska z sierpnia 1892, stwierdzająca, że strona francuska rzuci przeciw stronie niemieckiej 1.300.000 żołnierzy a Rosja 700-800.000, nie wyszła, co do zobowiązań rosyjskich, poza ogólniki. Nie ustalono, ani kiedy siły te mają uderzyć na cesarstwo Niemieckie, ani jak mają być użyte, zostawiając stronie rosyjskiej w początkach wojny wolne ręce. Dopiero w 1900 r. rozwinięto ją w ten sposób, że sztab rosyjski, na żądanie francuskiego, zobowiązywał się rzucić przeciwko niemieckiemu przeciwnikowi najdalej 18 dnia po mobilizacji siły, mogące podjąć walkę z 5–6 korpusami niemieckimi. Ustępstwo to było zresztą czysto teoretyczne, gdyż przygotowania do wojny z Japonią i zbliżenie rosyjsko-niemieckie wyłączały możliwość konfliktu z Niemcami. “Powrót Rosji” do spraw bałkańskich wznowił stare dążenie Romanowów do zaboru Galicji Wschodniej i Rusi węgierskiej (nazewnictwo późniejsze – Rusi Zakarpackiej, Rusi Podkarpackiej) [1, s. 137].

Rosyjski Sztab Generalny w końcu XIX wieku zdawał sobie sprawę, że słabo rozbudowana sieć kolejowa i ogromne przestrzenie kraju będą powodem opóźnienia mobilizacji i koncentracji wojsk w stosunku do spodziewanych przeciwników. Wynikła stąd konieczność prowadzenia pierwszych operacji wojennych przy użyciu sił słabszych liczebnie od wojsk nieprzyjacielskich i z tego powodu pierwotnie planowano dokonywać koncentracji z dala od granic państwowych, na linii ogólnej od Rygi do Kiszyniowa. Plany te, całkowicie defensywne, oddawały inicjatywę operacyjną w ręce nieprzyjaciela. Pierwsze zmiany do dotychczasowego planu wprowadził gen. piech. Włodzimierz Obruczew, który już w okresie zawarcia przymierza z Francją zakładał, iż w wypadku wojny Rosja podejmie obronę przeciwko armiom niemieckim, natomiast rozpocznie działania ofensywne przeciwko Austro-Węgrom. Rozprawa ze słabszym przeciwnikiem pozwalała wyjście armiom rosyjskim na kierunek Śląska, a stamtąd, przez Wrocław na Berlin [2, s. 231; 3, s. 185]. W

planie tym należy zatem szukać genezy rosyjskiego planu wojny, zrealizowanego w 1914 r. Wg jego twórcy główne siły rosyjskie uderzające atakiem koncentrycznym na Galicję Wschodnią miały uderzenie to wykonać z bazy głównej w rejonie Dubno-Równe-Płoskirów i pomocniczej w rejonie Lublin-Chełm. Plan ten hamowany był jednak wiadomościami o istniejącym planie strony niemieckiej skierowania głównych sił przeciwko Rosji. Im mocniej jednak upewniano się, iż główny atak armii niemieckiej pójdzie przeciwko Francji, tym silniej przychyłano się do ataku na Austro-Węgry nie zamierzając angażować się w tak upragnioną dla francuskiego sojusznika akcję na kierunku Toruń-Poznań-Berlin. Gdy po zakończonej rosyjską przegraną i kompromitacją wojnie rosyjsko-japońskiej (1904–1905) i rozruchach wewnętrznych, Rosja przystąpiła w 1909 r. rozpoczęła reformy wojskowe, zmierzające do znacznej rozbudowy sił zbrojnych (realizacja tego planu miała zakończyć się w 1917 r.). Ogromne znaczenie dla rosyjskiego planu wojny miała konwencja polityczno-wojskowa, podpisana z Francją w 1892 r. W wyniku rozmów między szefami sztabów generalnych obu państw, w 1911 r. ustalono, iż Rosja rozpocznie działania zaczepne przeciwko Niemcom 15 dnia mobilizacji. W 1912 r. z kolei Rosja zobowiązała się do użycia przeciwko Niemcom wojsk liczących co najmniej 800 000 żołnierzy. Termin rozpoczęcia działań pozostał nie zmieniony. Ustalenia te zostały potwierdzone w roku następnym, przy czym strona rosyjska sądziła, że w końcu 1914 r. uda jej się skrócić termin rozpoczęcia działań do 13 dni po ogłoszeniu mobilizacji. Umowa z Francją zaważyła więc w znacznym stopniu na planie opracowanym przez gen. piech. W. Obruczewa, bowiem realizując zobowiązania sojusznicze, Rosja musiała wystąpić zaczepnie przeciwko Cesarstwu Niemieckiemu [2].

Stojący na czele rosyjskiego Komitetu Obrony Państwa wielki książę Mikołaj Mikołajewicz, zdecydowany zwolennik ekspansji na Bałkanach, spowodował, że sztab rosyjski pod kierunkiem oddanego mu gen. kaw. Fiodora Palicyna zajął się szczegółowym wypracowaniem planów ataku na Galicję Wschodnią. Gen. kaw. Władimir Suchomlinow, stanąwszy od 1908 r. na czele ww sztabu, plany te ostatecznie sfinalizował pod kątem szukania na austro-węgierskim przeciwniku odwetu za niepowodzenie w konflikcie bośniackim. W 1912 r. opracowano plan operacyjny, przewidujący dwa warianty prowadzenia wojny: "A" (Austria), przewidujący, iż Niemcy skierują swoje główne siły na front zachodni, przeciwko Francji, zostawiając na Wschodzie jedynie niewielkie siły osłonowe oraz "G" (Giermania), zakładający, iż główny wysiłek Niemcy skoncentrują na froncie wschodnim [4]. Plan "A" wychodził z następującego założenia: w razie wybuchu wojny Niemcy rzucą wszystkie swe siły przez terytorium Belgii na Francję – front zachodni – i tym samym na wytworzonym froncie wschodnim zostanie tylko 3-6 korpusów w celach czysto defensywnych. Stosownie do tego skierowywano naprzeciwko Austro-Węgom 3/4 sił rosyjskich, przewidując uderzenie na niemieckie Prusy Wschodnie przy pomocy 2 armii rosyjskich celem uniemożliwienia stronie niemieckiej wsparcia na rzecz zaatakowanego sojusznika, ale, obniżając do połowy siły, które Rosja miała użyć przeciw Niemcom, rezygnowano z celu, o który głównie chodziło stronie francuskiej – z uderzenia na kierunku berlińskim. Gros sił ujętych w cztery armie i piątą obserwacyjną skierowano na front galicyjski, przewidując zasilenie go wojskami okręgu petersburskiego oraz napływającymi w miarę czasu korpusami wschodnimi. Tym samym główne uderzenie skierowane było przeciw Austro-Węgom a przeciw Niemcom przygotowywano bardziej demonstrację siły niż decydujący cios [1, s. 137–138].

Francuskiemu sojusznikowi przyrzeczono rozpoczęcie działań antyniemieckich 15 dnia po mobilizacji, nie omieszkawszy wskazać na niebezpieczeństwo, na jakie wystawiona jest Rosja ze strony Austro-Węgiek. Mimo to Francja nie ustawała w naciskach na Rosję w kierunku antyniemieckim w 1912 r. lecz przedstawiciel sztabu rosyjskiego gen. kaw. Jakow Żyliński wywnął się od konkretnych zobowiązań, wskazując na niebezpieczeństwo ze strony Austro-Węgiek i otomańskiej Turcji, by maksimum wysiłku militarnego skierować na południe ku Bałkanom, gdzie liczone się już ze zbliżającą się wielką rozprawą z tureckim przeciwnikiem. Mimo sojuszu z Francją i wynikających z niego zobowiązań, rosyjski Sztab Generalny postanowił szukać decydującego rozstrzygnięcia na froncie przeciw austriackim przeciwko siłom niemieckim skoncentrowanym w Prusach Wschodnich zamierzając skierować dwie armie, liczące w sumie 29 1/2 Dywizji Piechoty (DP) i 9 1/2 Dywizji Kawalerii (DK), uznając tym samym, iż wystarczą one

do opanowania tej prowincji i prowadzenia ofensywy dalej na zachód. Natomiast przeciwko Austro-Węgrom planowano wystawić trzy armie (1., 5. i 3.), które miały składać się z 46 ½ DP. Nie dawało to przewagi liczebnej nad przeciwnikiem, którego siły na podstawie danych wywiadu szacowano na 43 do 47 DP (przy uwzględnieniu brygad marszowych) i 11 DK i z tego powodu wojska rosyjskie, przeznaczone do działań przeciwko Austro-Węgrom zostały wzmocnione przez korpus i kilka dywizji rezerwowych. Zakładano także, iż na ten front będzie można ściągnąć dodatkowe dywizje z armii mających podjąć ofensywę w Prusach Wschodnich, pod warunkiem, iż siły niemieckie skoncentrowane do ich obrony będą słabsze, niż przypuszczano. W sumie planowano osiągnąć przewagę nad c. k. siłami zbrojnymi w stosunku 53 1/2 własnych DP przeciwko 43–47 DP nieprzyjaciela [2, s. 232; 4, s. 90]. Dzięki reformom przeprowadzanym od 1909 r., rosyjskie siły zbrojne można było postawić na stopie wojennej znacznie szybciej, niż w okresie poprzednim a zwiększenie szybkości mobilizacji i koncentracji jednostek rosyjskich było dużym zaskoczeniem dla strony przeciwnej. Znajomość austro-węgierskich planów operacyjnych wskutek działań wywiadowczych zrodziła pokusę pobicia głównych sił przeciwnika skoncentrowanych na stosunkowo niewielkim obszarze Galicji, tak, aby uniemożliwić wycofanie rozbitych armii na południe, za Dniestr i na zachód, w kierunku Krakowa. W tym celu armie rosyjskie planowano skoncentrować wzdłuż granicy państwa, od Dębłina przez Lublin, Równe do Płoskirowa. Według planu z 1912 r. zamiar ten miał zrealizować:

- 4. Armia (13 ½ DP), 4 i ½ DK), koncentrująca się w rejonie Dębłina, Lublina i Łukowa, której zadaniem była ofensywa w kierunku Przemyśla i odcięcie jednostkom austro-węgierskim drogi odwrotu na zachód
- 3. Armia (13 DP, 5 DK), koncentrująca się w rejonie Chełma, Kowla i Brześcia nad Bugiem, z zadaniem ofensywy na linię Przemyśl-Lwów
- 3. Armia (20 DP, 9 DK), koncentrująca się w trójkącie twierdz wołyńskich Łuck-Równe-Dubno z grupą w rejonie Płoskirowa – jej zadaniem było podjęcie działań zaczepnych w kierunku Lwowa i uniemożliwienie odwrotu za Dniestr rozbitym jednostkom austro-węgierskim [2, s. 233; 5, s. 47].

Ostatnia przed wojną konferencja sztabowa francusko-rosyjska, odbyta w sierpniu 1913 r. w Carskim Siole, nie wydała również pożądanego dla Francji wyniku. Gen. kaw. J. Żyliński przyjął na niej formalnie tezy francuskiego gen. Josepha Joffre'a, ale nie krył się ze zdaniem, że właściwym nieprzyjacielem Rosji są Austro-Węgry. Opracowywane tuż przed wojną szczegóły planu operacyjnego ("Raspisanije nr. 18") z r. 1910, ujętego jako "Raspisanije nr. 19" w 1912 r., szły po linii skoncentrowania gros sił wielonarodowej armii carskiej przeciw Austro-Węgrom [1, s. 138–141].

Konfiguracja granicy oraz zamiar skupienia głównych sił nieprzyjaciela w Galicji Wschodniej był podstawą stworzenia rosyjskiego planu, zakładającego rozbitcie sił austro-węgierskich silnym uderzeniem czołowym z równoczesnym obustronnym ich oskrzydleniem. Były to jednak plany "na wyrost", bowiem armia rosyjska nie miała odpowiedniej przewagi liczebnej nad nieprzyjacielem i zostało to uwzględnione przez rosyjski Sztab Generalny w latach następnych. Plan z 1913 r. przewidywał wzmocnienie skrajnie lewoskrzydłowej grupy "Płoskirów" do 10 DP i 5 DK oraz przekształcenie jej w 8. Armię, która miała powstrzymać odwrót jednostek nieprzyjacielskich za Dniestr. Z kolei działająca na prawym skrzydle 4. Armia została osłabiona przez wycofanie z jej składu 3 DP. Jednocześnie armia ta miała działać teraz na kierunku Jarosław-Rzeszów, a więc bezpośrednio na austro-węgierskie linie komunikacyjne. Mimo zmniejszenia liczby dywizji na froncie przeciw austriackim (do 42 1/2 DP i 17 ½ DK), plan był bardziej realny, bowiem pod uwagę wzięto jedynie jednostki, które rzeczywiście mogą czynnie wystąpić na froncie, nie brano natomiast pod uwagę części dywizji rezerwowych, mobilizowanych w późniejszym terminie. W nowym planie przeznaczono je dla armii lewoskrzydłowych. Wobec ich wyraźnego wzmocnienia, zmieniało to założenia planu z 1912 r. – zamiast dwustronnego oskrzydlenia decydujący cios miały zadać armie rosyjskiego lewego skrzydła, których zadaniem było odrzucenie armii austro-węgierskich od Karpat i zepchnięcie ich na zachód [2].

"Zapiska" o siłach i planach zachodnich przeciwników Rosji z kwietnia 1914 r., ostatnia instrukcja przedwojenna, przyjmowała, opierając się na dobrych wynikach wywiadu, że Niemcy

rzucą przeciw Rosji tylko 3 korpusy liniowe i pewne formacje rezerwowe, a całą siłę skierują na Francję, zaś Austro-Węgry, pomimo skupienia części sił na froncie serbskim, skierują przeciw Rosji tylko 10–13 korpusów. Niemiecki szef Sztabu Generalnego Helmuth von Moltke (Młodszy) obiecywał wprawdzie sojusznikowi, że dla odciążenia go rzuci z Prus na wschód tzw. “Armię Narwi”, ale w istocie przeznaczał do niej kilka dywizji mniej, niż obiecywał licząc się z tym, że ograniczy się ona do działań defensywnych. Istniejący w sztabie rosyjskim drugi plan, “G” (Germania), przygotowywany na wypadek, gdy Niemcy skierują gros swych sił przeciw Rosji, lecz rozwiązanie takie w Petersburgu uważano za mało wykonalne [1].

W przededniu wybuchu wojny, w 1914 r. doszło do kolejnych zmian w planie rosyjskim, które potwierdzały zamiar wykonania głównego uderzenia armiami lewoskrzydłowymi: 4. Armia (prawe skrzydło rosyjskie) została znowu osłabiona przez wycofanie z niej dwóch korpusów, przy jednoczesnym wzmocnieniu 8. Armii. Ostatecznie w momencie wybuchu wojny, armie rosyjskie działające przeciwko Austro-Węgom były uszykowane następująco:

- 4. Armia (9 ½ DP, 4 ½ DK) koncentrowała się na terenach od Dębina, przez Lublin, Trawniki do Łukowa
- 5. Armia (13 DP, 5 DK) skupiała się między Chełmem, Kowlem i Brześciem nad Bugiem
- 3. Armia (14 DP, 4 DK) koncentrowała się na Wołyniu, w trójkącie twierdz Łuck-Dubno-Równe
- 8. Armia (10. DP, 5 DK) koncentrowała się w rejonie Płoskirowa [2].

Bardzo określonym planom wojennym strony rosyjskiej szef Sztabu Generalnego Austro-Węgier od 1906 r., gen. Franz Conrad von Hötzendorf przeciwstawił (...) hamletowski niemal brak decyzji, co do tego przeciw któremu z dwu przeciwników, Rosji czy Serbii, skoncentrować działania wojenne [1]. Austro-węgierski plan działań przeciwko Rosji został opracowany przez szefa Sztabu Generalnego w 1909 r. i z niewielkimi zmianami przetrwał do momentu wybuchu wojny w 1914 r. a podstawą planu był przewidywany układ polityczny w Europie. Gen. F. C. von Hötzendorf wyróżnił przeciwników monarchii austro-węgierskiej, klasyfikując ich jako jawnych i utajonych. Do pierwszej grupy zaliczył Rosję i Serbię a za przeciwnika “zamaskowanego” uważał Włochy, które mimo podpisanego w 1887 r. trójprzymierza z Austro-Węgrami i Niemcami, prowadziły dwuznaczną politykę, zwłaszcza w stosunku do naddunajskiej monarchii. Doszedł on do wniosku, iż w odpowiednim momencie rzekomy sojusznik zwróci się przeciwko Austro-Węgom zaś za pewnego sojusznika uważał on kaizerowskie Niemcy, z którymi zawarto sojusz polityczno-wojskowy w 1879 r. oraz Królestwo Rumunii, które także było powiązane konwencją wojskową, podpisaną w 1883 r. i co roku odnawianą. Za głównych przeciwników monarchii habsburskiej gen. F. C. von Hötzendorf uważał carską Rosję i Królestwo Włoch, do których w każdym przypadku mogły przyłączyć się Królestwa Serbii i Czarnogóry. Te przesłanki posłużyły do opracowania planów operacyjnych, z których najważniejsze były plany “R” (przeciwko Rosji i Serbii) i “B” (wyłącznie przeciwko Serbii i Czarnogórze) [2, s. 225–226].

Plan “B” (Bałkan) obliczony był zasadniczo na wypadek wojny ze Serbią i Czarnogórą przy neutralności Rosji – przeznaczano w nim prawie 40 % sił (7 korpusów z pomiędzy 16), tworzących trzy armie (2., 5. i 6.), do operacji przeciw Serbii, gdy natomiast pozostałe 9. korpusów, tworzących 3 armie, miało stanowić rezerwę względnie siły obserwacyjne w stosunku do Rosji. Plan “R” (Rosja) przewidywał na wypadek wojny z Rosją przerzucenie do Galicji 4 armii (13 korpusów) i użycie reszty przeciw Serbii. Jednak jak czas pokazał nikt nie mógł przewidzieć, że gen. F. C. von Hötzendorf, spróbował wykonać oba plany jednocześnie wprowadzając tym samym niesłychane zamieszanie, kumulujące się w fakcie, że decydująca druga armia spędzi w wagonach moment, w którym mogła by zdecydować na jednym – serbskim – lub na drugim – galicyjskim – teatrze wojny. Łudził się ono, że interwencja zbrojna Rosji nie nastąpi lub opóźni się na tyle, że da mu czas do złamania Serbii, przystąpił 25 VII 1914 r. do wykonywania planu “B”, kierując na południe aż 3 armie przeciw słabej Serbii i osłabiając w ten sposób niesłychanie ważny front północny. Krok ten wydawał się bardzo ryzykowny. 30 VII 1914 r. szef Sztabu Generalnego c. k. Armii zapewniał członków wspólnej rady ministrów austro-węgierskich, że nawet gdyby Rosja wypowiedziała

wojnę monarchii habsburskiej, mobilizacja zarządzana wedle planu bałkańskiego prowadzona będzie dalej z tym, że pociągi wiozące nad Sawę wojska, potrzebne ewentualnie w Galicji, dopiero po przybyciu na granicę serbską będą kierowane na północ (sic). W rezultacie latem 1914 r. na froncie serbsko-czarnogórskim znalazły się 3 armie: 2. (IV, VII i część IX Korpusu); 5. (VIII i XIII Korpus) i 6. (XV i XVI Korpus). Na północy zaś – Galicja – znalazły się 3 armie i grupa wojsk mająca stanowić zadatek czwartej armii, które zajmowały łuk zatoczony od Karpat ku ujściu Sanu do Wisły, dalej jednak posunięty na zachód, aniżeli to pierwotnie planował c. k. Sztab Generalny. Wedle planów wypracowywanych w końcu XIX wieku front austriacki miał bieć łukiem od Sanu przez Uhnów-Radziechów-Brody-Tarnopol-Trembowłę. Wychodzono z założenia, że c. k. wojska będą miały dzięki szybkości mobilizacji znaczną przewagę nad armią rosyjską i że w rozpoczętej we Wschodniej Galicji ofensywie same zdołają złamać przeciwnika. Z chwilą przejścia Serbii po 1903 r. na stronę rosyjską, c. k. Sztab Generalny musiał liczyć się z koniecznością odciążenia pewnej części sił na front serbski a wraz z rosnącym zagrożeniem ze strony Rosji i wzmaganiem się przypuszczalnej szybkości jej mobilizacji, upadły nadzieje c. k. sztabowców na posiadanie przewagi liczebnej, tak potrzebnej do osiągnięcia sukcesu o własnych siłach. Gen. F. C. v. Hötzenndorf liczył, że będzie dysponował przewagą tylko przez krótki czas na określonym odcinku (Wisła-Bug) i postanowił ograniczyć się w początkowym okresie wojny do udanego rozpoczęcia kampanii, by doczekać się pomocy ze strony niemieckiego sojusznika po pokonaniu przez niego Francji. Plan operacyjny z 1909 r. z małymi zmianami wszedł w życie w 1914 r. Plan ten polegał na skróceniu i cofnięciu całego frontu na zachód – liczone się z odpadnięciem Rumunii jako sprzymierzeńca i z niemożnością oparcia o nią prawego skrzydła – tak by mógł on ciągnąć się od Wisły poza Lwów na Podhajce i Buczacz. Mimo tych zmian zasada planu c. k. Sztabu Generalnego była niezmienną – podjęcie ofensywy w celu udaremnienia akcji armii rosyjskiej. (...) Armie austro-węgierskie miały stanowić wyciągniętą pięść (aluzja do ukształtowania frontu), o którą miało się rozbić każde usiłowanie Rosjan do przejścia Karpat lub zwrócenia się na zachód, aż do czasu nadejścia głównych sił niemieckich i wywalczenia ostatecznej decyzji [1, s. 142–144].

Plan “R”, w wariantach z 1909 r. przewidywał, iż w pierwszej kolejności Austro-Węgry powinny skierować swoje zasadnicze siły przeciwko Rosji, będącej głównym przeciwnikiem. Austro-węgierskie siły zbrojne składały się w sumie z 48 DP i jedenastu DK, z pośród których 40 DP i wszystkie DK postanowiono skierować na front z Rosją. Pozostałe siły, tj. osiem dywizji, przeznaczono na front bałkański przeciwko Serbii, jako niezbędne minimum dla związania nieprzyjaciela. Głównym rejonem koncentracji sił przeciwko Rosji miał być obszar Galicji Wschodniej na wschód od Sanu i na północ od Dniestru. Jak większość ówczesnych dowódców, także i szef Sztabu Generalnego c. k. armii był zdecydowanym zwolennikiem działań ofensywnych co wynikało to nie tylko z obowiązującej doktryny wojennej, lecz również ze złożonego położenia geograficznego monarchii, której groził “cios w plecy” w momencie zaangażowania się w wojnie z jednym przeciwnikiem (sic). Stąd wpływała konieczność skupienia głównego wysiłku na froncie przeciwko przeciwnikowi uznanemu za najgroźniejszego, pobicie go i następnie możliwość przerzutu sił na inne fronty. Gen. F. C. von Hötzenndorf dążył do uzgodnienia z sojuszniczymi Niemcami planu działania przeciwko Rosji, zdając sobie sprawę, że wobec rosyjskiej przewagi liczebnej, armia austro-węgierska nie będzie w stanie samodzielnie uporać się z rosyjskim przeciwnikiem. Jednakże austriacko-niemiecka współpraca planistyczno-operacyjna nie wyszła nigdy poza korespondencję między szefami Sztabów Generalnych. Proponował on stronie niemieckiej następujące rozwiązania: w wypadku wojny równocześnie z Rosją i Francją skierowanie pozostawionych w Prusach Wschodnich niemieckich związków operacyjnych w kierunku na Siedlce, aby doszło do połączenia z armiami austro-węgierskimi, działającymi ofensywnie między Wisłą i Bugiem. Natomiast w przypadku neutralności Francji proponował, aby Niemcy skoncentrowali główne siły w Prusach Wschodnich (początkowo 37 DP i DK, a poczynając od 20 dnia mobilizacji 45 DP i DK) i wykonali uderzenie na Rosję w ogólnym kierunku na Białystok. W tym przypadku austro-węgierskie siły zbrojne także miały podjąć ofensywę przeciwko Rosji na kierunku pomiędzy Wisłą i Bugiem. Plan gen. F. C. von Hötzenndorfa pociągał za sobą konieczność wysunięcia głównych sił możliwie blisko granicy rosyjskiej i rezygnacji w razie

mobilizacji z osłony Karpat co pozwalało na przejęcie inicjatywy i współdziałanie z armią niemiecką, skoncentrowaną w Prusach Wschodnich. Opisowany plan zakładał także, iż strona rosyjska nie pozostawi większych sił na zachód od Wisły i w związku z tym gen. F. C. von Hötendorf nie obawiał się uderzenia rosyjskiego z tego kierunku wymierzonego w Kraków. Zasadniczym elementem planu było rozpoczęcie własnej ofensywy pomiędzy Wisłą i Bugiem w kierunku północnym, aby zniszczyć armie rosyjskie jeszcze przed ukończeniem przez nie koncentracji. Sztab c. k. armii spodziewał się także koncentracji dużych sił rosyjskich na Wołyniu, w rejonie trójkąta twierdz Łuck-Dubno-Równe oraz na Podolu, w rejonie Płoskirowa. Wyprzedzająca ofensywa własna w kierunku północnym miała uniemożliwić armiom rosyjskim wykonanie uderzenia z Wołynia i Podola na Galicję Wschodnią i odcięcia tym samym zgrupowanych tam austro-węgierskich związków operacyjnych. Gen. F. C. von Hötendorf planował pierwotnie (w 1909 r.) wysunięcie koncentracji własnych wojsk możliwie blisko granicy w Galicji Wschodniej i niemal natychmiastowe wykonanie uderzenia między Wisłą i Bugiem w celu połączenia się z armiami niemieckimi. Te elementy planu nie zmieniły się praktycznie aż do momentu wybuchu wojny. W chwili opracowywania podstaw planu wojny z Rosją, c. k. sztab nie uważał jej jeszcze za pełnowartościowego przeciwnika z powodu klęski w wojnie z Cesarstwem Japonii i zaburzeń wewnętrznych w latach 1905–1907. Oceniano, iż reorganizacja rosyjskich sił zbrojnych dopiero rozpoczyna się i potrwa dość długo. Obliczenia planistów austro-węgierskich wskazywały, iż w pierwszej fazie wojny należy liczyć się z obecnością tylko 54 rosyjskich DP, czterech brygad i 29 ½ DK. Z tych sił, wg założeń sztabu austro-węgierskiego, przeciwko Niemcom Rosjanie zamierzali skierować 29 DP, a tylko 25 DP przeciwko Austro-Węgrom. Dane wywiadu podawały, iż ugrupowanie rosyjskie będzie wyglądało następująco: w rejonie Kielc, na zachodnim brzegu Wisły, pozostanie tylko słaba grupa osłonowa, złożona z DP i DK; w rejonie Lublina i Chełma koncentrować się będzie 3. Armia (9 i ½ DP, 6 i ½ DK); na Wołyniu – 4. Armia (11 DP, 5 i ½ DK); w rejonie Płoskirowa – grupa złożona z 6 i ½ DP i 6 DK; w rejonie Kiszyniowa – 5. Armia (8 ½ DP i 1 DK) [2, s. 226–227; 5, s. 13].

Armia austro-węgierska posiadała przy sporej różnorodności narodowej dość skomplikowaną strukturę wewnętrzną. Wojska liniowe, stanowiące wspólną, cesarską i królewską armię, miały komendę niemiecką zaś obok nich istniała w Austrii c. k. obrona krajowa z komendą niemiecką, a na Węgrzech honwedzi z komendą węgierską (w Chorwacji chorwacką). Obrona krajowa i honwedzi pomyślni byli początkowo jako wojsko drugiej linii, pozbawione należytego wyposażenia technicznego, które jednakże na pewien czas przed wybuchem wojny zaczęto uzupełniać. Zwłaszcza starania Węgrów, widzących w honwedach swą armię narodową, doprowadziły do tego, że wojska te dorównały szybko armii wspólnej, a nawet w niejednym zaczęły ją przewyższać. Siły te podzielone były jednak łącznie na 16 korpusów, z których każdy oprócz dwóch dywizji liniowych liczył dodatkowo 1-2 dywizje obrony krajowej lub honwedów [1]. W momencie wybuchu wojny wielonarodowościowe Austro-Węgry liczyły ok. 52 mln. Niemcy stanowili 23,5 %, Węgrzy 19,5 %, Czesi 12,5 %, Polacy 9,9 %, Rusini 8 %, Rumuni 6,5 %, Chorwaci 6,4 %, Serbowie 5 %, Słowacy 3,9 %, Słoweńcy 2,5 %, Włosi 1,5 % [2, s. 235; 6, s.10]. Austro-węgierski plan mobilizacyjny przewidywał wystawienie 16 korpusów, 48 dywizji piechoty, 37 brygad, 15 pułków marszowych i pospolitego ruszenia oraz 11 dywizji kawalerii. Artyleria liczyła łącznie 2 538 dział różnego kalibru. Zamierzano zmobilizować łącznie 3 350 000 osób, w tym zaledwie 1 421 000 żołnierzy w wojskach polowych. Przeciwno ww siłom rosyjskim gen. F. C. von Hötendorf zamierzał rzucić 40 DP i 11 DK skoncentrowanych w 22 dniu mobilizacji na wschód od Sanu i podzielonych na cztery armie:

- Armia (7 DP i 3 DK) w rejonie Maków-Uhnów
- 4. Armia (15. DP, 2 i ½ DK) w rejonie Uhnów-Krystynopol-Radziechów
- Armia (11 DP, 3 DK w rejonie Radziechów-Brody-Założce
- Armia (7 DP, 1 DK) w rejonie Tarnopol-Trembowla.

W rejonie Krakowa miała działać słaba grupa osłonowa, złożona z jednej DP i jednej DK. 1. i 4. Armia miały rozpocząć działania ofensywne między Wisłą i Bugiem w kierunku północnym, dążąc do szybkiego nawiązania kontaktu ze związkami niemieckimi operującymi z Prus

Wschodnich i odrzucenia sił rosyjskich w kierunku Lublina i Włodawy. Uderzenie to miało odciąć cały obszar na zachód od Wisły, a w następnej fazie miało zostać wymierzone w wojska rosyjskie koncentrowane na Wołyniu. Zadaniem 3. Armii było wykonanie uderzenia na Wołyń, w kierunku Równego, we współdziałaniu z 4. Armią lub w momencie stwierdzenia koncentracji sił rosyjskich w tym rejonie zaś 2. Armia miała osłonić prawe skrzydło całego zgrupowania austro-węgierskiego ze strony Podola [2, s. 228; 4, s. 83]. Całość planu "R" opierała się na założeniu, że w pierwszej fazie działań c. k. armie polowe będą miały przewagę liczebną nad armią rosyjską, pobiją przeciwnika przed zakończeniem przez niego koncentracji i mobilizacji, pozostając w kontakcie z wojskami niemieckimi, uderzającymi w kierunku Siedlec. Przewidywano także, iż Rosja, znając trudne położenie Austro-Węgier, może doprowadzić do wybuchu konfliktu z Serbią na Bałkanach, przeczekać pierwsze dni mobilizacji armii austro-węgierskiej i wystąpić zbrojnie dopiero w momencie, gdy c. k. armie polowe będą zaangażowane na południu. W takim przypadku plan gen. F. C. von Hötendorfa przewidywał wystawienie przeciwko Serbii dostatecznie dużych sił, aby już w pierwszej fazie konfliktu doprowadzić do uzyskania na Bałkanach decydującego rozstrzygnięcia. Plan "B" przewidywał zatem skierowanie na Bałkany 20 DP) i trzy i pół DK. Przeciwko Rosji (zakładając jej opóźnione wystąpienie przeciwko monarchii habsburskiej) mogło być kierowane tylko 28 DP i 7 i ½ DK. Kolejne osiem do dziewięciu DP mogło być przerzucone z Bałkanów dopiero po trzech miesiącach od ogłoszenia mobilizacji. Zatem w pierwszej fazie wojny z Rosją przeciwko spodziewanym nieprzyjacielskim 25 DP, dwóm brygadam i 12 DK można było przeciwstawić znacznie skromniejsze siły, nic dające przewagi liczebnej (rosyjska DP liczyła 16 batalionów i 48 dział zaś austro-węgierska 12–14 batalionów i 42 działa). Istniała jeszcze jedna, najgroźniejsza dla Austro-Węgier możliwość – w wypadku przeznaczenia przez Niemcy ogromnej większości sił przeciwko Francji, należało spodziewać się, iż dowództwo rosyjskie wykorzysta tę okazję i skieruje część swoich sił z frontu przeciw niemieckiego na kierunek Galicji. W takim wypadku stosunek sił wynosiłby 40:35 1/2 DP na korzyść Austro-Węgier, zaś w przypadku planu "B" – 28:35 1/2 DP na korzyść Rosjan. Także i w tym przypadku gen. F. C. von Hötendorf zdecydował się na rozpoczęcie działań zaczepnych, licząc przede wszystkim na wcześniejszą koncentrację swoich sił i zniszczenie sił rosyjskich między Wisłą i Bugiem jeszcze przed ich wzmocnieniem. Reszta c. k. wojsk miała osłaniać kierunki z Wołynia i Podola. Warunkiem powodzenia planu było uderzenie dziesięciu dywizji niemieckich w kierunku Siedlec. Ten wariant planu zakładał już nie całkowite rozbicie sił przeciwnika, lecz tylko udane rozpoczęcie wojny zaś rozstrzygnięcie miało dokonać się po przybyciu z Zachodu armii niemieckich [2].

Car Mikołaj II upierał się początkowo przy objęciu osobiście naczelnej komendy jednak ostatecznie zdecydował się ustąpić, ofiarując dowództwo najpierw gen. kaw. W. Suchomlinowowi i dopiero 2 VIII 1914 r. mianował naczelnym wodzem w. ks. M. Mikołajewicza, dodając mu jako Szefa Sztabu gen. piech. Mikołaja Januszkiewicza i kwatermistrza gen. lejtnanta Jurija Daniłowa. Politycznie oznaczało to zupełne zwycięstwo partii czarnogórskiej, pochód na południe i przygotowania do zasadniczej akcji na froncie galicyjskim. Dowódca Frontu Południowo-Zachodniego, gen. adiutant Nikołaj Iwanow, otrzymał od w. ks. M. Mikołajewicza energiczne rozkazy by huraganowym natarciem (...) za wszelką cenę uderzał na Austriaków, natomiast "Karpacko-ruski Komitet Oswobodzenia", utworzony przy kwaterze dowódcy Frontu Południowo-Zachodniego w Kijowie, wszczął przygotowania do zjednoczenia z Rosją ziem ruskich, jakie miały zostać zajęte przez wojska rosyjskie dla dokończenia (...) *dieta* wielkich sobirateliej russkoj ziemi. W składzie Frontu Południowo-Zachodniego znalazło się 5 najsilniejszych armii rosyjskich 8., 3., 5., 4. oraz 7. w Besarabii. Łącznie rosyjski Front Południowo-Zachodni, dysponował 46 ½ DP i 18 ½ DK jednak siły te osiągnęły podane wielkości dopiero 30 dnia mobilizacji [2, s. 234; 5, s. 47]. Natomiast w składzie Frontu Północno-Zachodniego znalazły się jedynie 2 armie – 1. i 2. Ze 115 liniowych i rezerwowych Dywizji Piechoty (DP) i z 35 Dywizji Kawalerii (DK), jakimi rozporządzała wówczas carska armia rosyjska znalazło się zaledwie 30 DP i 9 DK na *froncie niemieckim* czyli ¼ całości sił. Zamiast 800.000 żołnierzy, jakie wedle konwencji miała Rosja rzucić przeciw Niemcom około 15 dnia mobilizacji, wysłano przeciw nim 500.000 żołnierzy, których koncentracja kończyła się 20 dnia mobilizacji. Na *front austriacki* skierowano też wojska

nadchodzące z głębi Rosji zwłaszcza z Kaukazu a ponadto w rejonie Petersburga trzymano 6. Armie, jako armię obserwacyjną w stosunku do Szwecji [1, s. 144–145].

Po zamachu na austro-węgierskiego następcę tronu, arcyksięcia Franciszka Ferdynanda d'Este, dokonanego 28 VI 1914 r. w Sarajewie, wojna monarchii habsburskiej z Serbią wydawała się nieunikniona. Austro-węgierski Sztab Generalny liczył się również z wystąpieniem Rosji do wojny po stronie Serbii i w przewidywanej wojnie na dwa fronty, szczególne znaczenie miała możliwość przerzutu wojsk z frontu bałkańskiego na front przeciwko Rosji. Całość sił została podzielona na dwa rzuty: "A" i "B". Pierwszy z nich (28 DP, 10 DK, 21 brygad marszowych i pospolitego ruszenia) miał zostać skierowany do Galicji przeciwko Rosji zaś rzut "B" (12 DP, jedna DK, sześć brygad marszowych i pospolitego ruszenia) został przeznaczony w zasadzie na front serbski, lecz mógł również stanowić odwód, dający możliwość użycia go na wybranym kierunku [2, s. 230; 5, s. 34; 4, s. 84]. Pierwszeństwo przerzutu miały dywizje rzutu "A" a transporty kolejnego rzutu, w wypadku przeznaczenia go przeciwko Rosji, mogły rozpocząć się dopiero 18 dnia mobilizacji wobec małej przepustowości linii kolejowych. Plan przeznaczenia rzutów i ich przewozów był ustalony sztywno – transporty skierowane na Bałkany nie mogły być zawrócone z drogi i skierowane do Galicji, gdyż wywołałoby to bowiem chaos. Po rozpoczęciu przerzutu wojsk na front serbski, wybuchła wojna z Rosją i linie kolejowe, wiodące do Galicji, były zatłoczone przemieszczającymi się na front jednostkami rzutu "A". W tym stanie rzeczy jedynym sensownym rozwiązaniem było skierowanie jednostek rzutu "B" na południe i zawrócenie ich ze stacji wyładunkowych na front rosyjski gdy linie kolejowe wiodące w tym kierunku powinny być już wolne [2]. C. k. monarchia wypowiedziała wojnę Serbii 28 VII 1914 r. i ogłoszono mobilizację, która przebiegała według planu "B", opracowanego na wypadek wojny właśnie z Serbią. Zakładano, iż będzie to kolejny izolowany konflikt bałkański... Dzień później Rosja zarządziła mobilizację, na co niemiecki sojusznik Austro-Węgier postawił jej ultimatum żądając odwołania mobilizacji, które zostało odrzucone i 1 VIII 1914 r. Niemcy wypowiedziały Rosji wojnę. Od tej chwili sytuacja wymknęła się spod kontroli gdyż od Francji i Belgii pod granicę niemiecko-rosyjską rozpoczęły się zacięte walki. 6 VIII 1914 r. Austro-Węgry przystąpiły do wojny z Rosją. Stara Europa zapłonęła... Potencjał militarny naddunajskiej monarchii ustępował stronie rosyjskiej i szybko zaczęto spoglądać w kierunku niemieckiego sojusznika, którego plany zakładały błyskawiczne pokonanie Francji, najpóźniej w 39 dniu kampanii, by 40 dnia wysłać na wschód transporty wojskowe przeciw Rosji. Do tej pory terytorium niemieckie na północy zabezpieczała 1. Armia, oparta m.in. o fortyfikacje mazurskie, oraz słabe siły osłonowe stacjonujące nieco dalej na południe – w tym grupa gen. Martina Wilhelma Remusa von Woyrscha, ubezpieczająca teren przemysłowego Śląska. Pierwszy okres wojny manewrowej w pasie karpackim latem 1914 r. toczył się ze zmiennym szczęściem dla c. k. armii i po krótkotrwałym okresie lokalnych, sierpniowych sukcesów nastąpił okres ciągle pogłębiających się niepowodzeń. Lecz początkowo wraz z rozpoczęciem działań wojennych siły przeznaczone na front północny – Galicja – sprawnie przerzucono wykorzystując 7 linii kolejowych. Zgodnie ze wcześniejszymi przewidywaniami, Rumunia nie przystąpiła do wojny po stronie Państw Centralnych, co pozostawiało odsłoniętą granicę od strony Podola i Besarabii. Konieczne stało się przesunięcie koncentracji c. k. wojsk w głąb kraju, tym bardziej, że 2. Armia, która miała osłaniać ten rejon, została skierowana do Serbii i mogła przybyć do Galicji dopiero w późniejszym terminie. Z jej składu udało się zatrzymać III i XII Korpus z których została sformowana Grupa Armijna pod dowództwem gen. piech. Hermana Kövessa von Kövessháza. Walki osłonowe wypadły na ogół pomyślnie dla wojsk austro-węgierskich, których stan ok. 20 VIII 1914 r. przedstawiał się następująco. Gros sił zgrupowano w Galicji środkowej, skąd miało wyjść uderzenie ofensywne, natomiast na wschód od Lwowa koncentrowane były korpusy mające za zadanie osłanianie ofensywy, mającej ruszyć w kierunku Lublina i Brześcia. Zadanie to spełniać miały dwa ugrupowania: zastępująca 2. Armie zatrzymaną na froncie serbskim, Grupa Armijna Kövess oraz 3. Armia. Grupa Armijna Kövess (ww III i XII Korpus oraz 3 osobne dywizje – łącznie 9 DP i 3 DK) znajdowała się na południe od Dniestru, od Czerniowiec do Żydaczowa a jej zadaniem było w oparciu o fortyfikacje pod Haliczem i Niżniowem bronić przepraw przez Dniestr i osłaniać front przed atakiem sił rosyjskich zza Zbrucza.

Neutralność Rumunii, która 10 DP miała pierwotnie wiązać prawe skrzydło rosyjskie (7. i 8. Armia), oraz zatrzymanie części 2. Armii w Serbii, zmusiły c. k. dowództwo do skoncentrowania tej grupy wojsk znacznie bardziej w głąb kraju, niż to pierwotnie zamierzano (około 20 VIII 1914 r. liczyła ona 127 batalionów piechoty, 90 szwadronów kawalerii i 78 baterii artylerii. Z przybyciem do Galicji reszty 2. Armii siły te zwiększyć się miały o dalsze 4 DP dywizje i tym samym powiększyć stan sił do 13 DP i 3 DK – wraz z 7 brygadami rezerwy i pospolitego ruszenia do 235 batalionów piechoty, 108 szwadronów kawalerii 115 baterii artylerii). Pierwotnym zadaniem tych sił było, po rozwinięciu się frontem ku wschodowi, powstrzymanie ofensywy rosyjskiej, tak, aby sąsiadująca z nią 3. Armia skoncentrowana na północny-wschód od Lwowa i dowodzona przez gen. Rudolfa Brudermanna (XI i XIV Korpus w sile 5 i ½ DP 8 brygad rezerwy i pospolitego ruszenia i 3 DK; w drodze znajdowała się 1 dywizja piechoty i 1 brygada rezerwy, tak, że 3. Armia miała osiągnąć siłę 159 batalionów piechoty, 101 szwadronów kawalerii i 63 baterii artylerii) mogła w razie potrzeby interweniować na północy. Zadanie ofensywne wykonać miały 4. i 1. Armie. Pierwsza z nich dowodzona przez gen. Moritza von Auffenberga (niebawem znanego jako von Komarów), początkowo najsilniejsza (12 DP i DK) została osłabiona i jej II, VI i IX Korpus oraz rezerwowy XVII Korpus (łącznie 8 DP, 1 DK oraz w drodze będące 1 DP, 1 DK i 3 brygady rezerwowe – 147 batalionów piechoty, 71 szwadronów kawalerii i 77 baterii artylerii) obsadzała front na linii Niemirów-Tarnogród. Druga z nich dowodzona przez gen. Viktora von Dankla (niebawem zwanego jako von Kraśnik) składała się z I, V i X Korpusów (łącznie 9 DP, 2 DK i 7 brygad rezerwy i pospolitego ruszenia – 186 batalionów piechoty, 78 szwadronów kawalerii i 82 baterie artylerii). Na lewym brzegu Wisły lewe skrzydło sił austro-węgierskich osłaniała Grupa Armijna Kummera dowodzona przez gen. Heinricha Kummera von Falkenfeld (łącznie – 1 DK, 3 brygady pospolitego ruszenia – 45 batalionów piechoty, 28 szwadronów kawalerii i 26 baterii artylerii – ok. 100 dział) [1, s. 157–158; 7, s. 12–13].

Na froncie rosyjskim – galicyjskim – gen. F. C. von Hötzenendorf chciał zgromadzić zamiast pierwotnie projektowanych 40 DP i 11 DK tylko 37 1/2 DP i 10 DK wraz z przynależnymi do nich oddziałami rezerwowymi (770-790 batalionów piechoty, 385 szwadronów kawalerii i 363 baterie artylerii (ok. 2.000 dział polowych) bez załóg twierdz i niemieckiego Korpusu gen. M. W. R. von Woyscha). Było to jednak obliczenie teoretyczne i w istocie dywizje nadchodzące z frontu serbskiego przybywać zaczęły dopiero na front od 31 VIII 1914 r. a ostatnia zjawiała się dopiero 9 IX 1914 r. Tym samym blisko 2 Korpusy c. k. armii spędziły moment najbardziej dla kampanii decydujący w wagonach kolejowych i z chwilą rozpoczęcia działań ofensywnych c. k. szef Sztabu Generalnego miał do dyspozycji 30–32 DP (a więc 3/5 sił) i 10 DK, które wraz z formacjami rezerwowymi dochodzić miały do 646 batalionów piechoty, 368 szwadronów kawalerii i 322 baterii artylerii (2000 dział). Wg. danych przytoczonych przez samego gen. F. C. von Hötzendorfa 23 VIII 1914 r. w jego dyspozycji znajdowało się wraz z rezerwami (bez sił w twierdzach) 580 batalionami piechoty, 350 szwadronami kawalerii i 300 bateriami artylerii. C. k. armie połowe zajmowały jednak pozycje niekorzystne, spowodowane ukształtowaniem się granicy galicyjskiej co pozwalało wojskom rosyjskim stworzyć rodzaj obręczy, sięgającej od Wisły po Dniestr, która miała zacisnąć się na znajdujących się w środkowej części Galicji Wschodniej c. k. wojskach i zniszczyć je przez podwójne oskrzydlenie od strony Wisły i Zbrucza. Przeciw temu niebezpieczeństwu gen. F. C. von Hötzenendorf postanowił wystąpić działając ofensywnie na odcinku północnym, pomiędzy Wisłą a Bugiem z zamiarem odrzucenia na wschód prawego skrzydła rosyjskiego i przy pomocy ofensywy niemieckiej z północy osiągnąć sukces (wg stanu z 31 VIII 1914 r. siły rosyjskie miły liczyć 56 DP i DK). Plany dowództwa austro-węgierskiego i rosyjskiego (Stawka Naczelnego Dowódcy (ros. Ставка Верховного Главнокомандующего, Stawka Wierchownogo Gławnokomandujuszczego) – organ naczelnego kierownictwa polowego wojskami i kwatera główna Naczelnego Dowódcy armii rosyjskiej na teatrze działań wojennych) zakładały działania zaczepne a rozmieszczenie armii obu walczących stron musiało w rezultacie doprowadzić do bitew spotkaniowych na Lubelszczyźnie, gdyż tam właśnie, w kierunku północnym, miały nacierać c. k. armie, a z kolei z tego obszaru Stawka planowała wyprowadzenie własnego uderzenia w kierunku Rzeszowa. Stosunek sił był w zasadzie równy, bowiem wobec przeznaczenia rzutu “B” na front bałkański, także i c. k.

dowództwo nie mogło osiągnąć w pierwszej fazie działań planowanej liczebności wielkich jednostek na froncie. Jednak czas działał przeciwko Austriakom, bowiem możliwości mobilizacyjne Rosji były nieporównywalnie większe i w miarę upływu czasu, wzrastała przewaga liczebna armii rosyjskich. Austro-węgierski plan wojny przeciwko Rosji rokował szanse powodzenia jedynie przy uzyskaniu początkowej przewagi nad nieprzyjacielem i niedopuszczeniu bądź zakłóceniu jego mobilizacji i koncentracji a warunkiem zwycięstwa było także ścisłe współdziałanie z siłami niemieckimi, operującymi z Prus Wschodnich w kierunku Siedlec. Tymczasem, mimo początkowych zapewnień niemieckich o podjęciu takiego uderzenia, już na początku wojny jasne stało się, że niemiecki sojusznik nie będzie realizował tego zobowiązania. Brak wspólnego dowództwa na froncie wschodnim uniemożliwił skuteczne prowadzenie operacji wojennych a dodatkowym kłopotem były różne priorytety polityczne i militarne Niemiec i Austro-Węgier. Dla tych pierwszych głównym przeciwnikiem była Francja i dlatego rozstrzygnięć szukano przede wszystkim na froncie zachodnim, nawet wówczas, kiedy okazało się, że zawiódł plan błyskawicznej kampanii na Zachodzie [2]. Według informacji, jakie posiadał sztab austro-węgierski, siły rosyjskie osiągnąć miały około 31 VIII 1914 r. stan 56 DP i DK, co mogło udaremnić plan ofensywy sił c. k. i gen. F. C. von Hötendorf postanowił uderzyć 20 VIII 1914 r., kiedy stan sił rosyjskich wynosiłby 35 DP i DK. Na termin ten ukończona być miała koncentracja 4. i 1. c. k. armii, które ze swymi 17-18 DP miały walczyć z 14 DP przeciwnika, gdy tymczasem koncentracja 3. Armii i 2. postępująca wolniej, z konieczności skazywała je na defensywę. Zadanie, jakie miała armia austro-węgierska, było niezmiernie trudne i ryzykowne. Najlepszym z grona c. k. dowódców był nie cieszący się łaską ani zabitego następcy tronu, ani szefa sztabu Generalnego dowódca 4. Armii gen. M. von Auffenberg, przeciw któremu już w czasach pokojowych wysuwano nieudolnego, ale cieszącego się wysokimi protekcjami gen. R. Brudermanna – latem 1914 r. dowódcę 3. Armii i, jak się niebawem okazało, głównego sprawcę katastrofy c. k. armii. Dowódcą 1. Armii był gen. V. von Dankl i nieobecny jeszcze na terenie Galicji dowódca “przewożonej” 2. Armii gen. Edouarda Bóhm-Ermolli, zastępowany przez gen. piech. H. Kóvessa [1; 4, s. 84; 8, s. 8; 9, s. 16].

Sztab rosyjski oceniał siły przeciwnika na 43-47 DP i DK, licząc nie tylko wojska liniowe, ale także brygady rezerwowe i pospolitego ruszenia, znał ich podział i spodziewał się uderzenia ofensywnego w kierunku Siedlce-Brześć. Z tego powodu umacniano stale w swych planach siły skierowane przeciw Austro-Węgom, tak, by zgromadzić tam około 54 DP i DK, a z siłami stacjonującej w Besarabii 7. Armii ok. 60 DP i DK. Wojska rosyjskie ugrupowane były w cztery armie:

- 4. Armia gen. barona Antona von Salza, złożona początkowo z XIV, XVI i grenadierskiego Korpusu (9 ½ DP i 4 ½ DK), wzmocniona niebawem o XVIII Korpus stacjonująca, pomiędzy Wisłą a Wieprzem
- 5. Armja gen. Pawła Plehwego, złożona z XXV, XIX, V i XVII Korpusu (13 DP i 5 DK), stacjonująca na odcinku od Wieprza po Włodzimierz Wołyński
- 3. Armia gen. Nikołaja Ruzskiego, złożona z XXI, XI, IX, X i III kaukaskiego Korpusu (13 DP i 5 DK) oczekująca przybycia 2 korpusów i 1 DK, stacjonująca na linii Łuck-Zbrucz
- 8. Armja gen. Aleksieja Brusilowa złożona z VII, XII, VIII i XXIV Korpusu (11 DP i 4 DK), stacjonująca na linii Zbrucz
- w Besarabii 7. Armia gen. Władimira Nikitina, złożona z rezerwowych 4 DP i 1 ½ DK
- w rezerwie znajdowały się 6. i 9. Armia w sile 10 DP nie licząc przybywających kolejno na front 7 korpusów syberyjskich i turkiestańskich.

Razem więc siły rosyjskie na froncie galicyjskim dochodziły do 47 DP w sile 744 batalionów oraz 18 ½ DK (444 szwadrony) i ok. 3000 dział, czyli przewyższały znacznie c. k. armię o 160 batalionów, 100 szwadronów kawalerii i 900–1000 dział, a po doliczeniu 7. Armii i nadejściu korpusów z głębi Rosji o dalsze 10-15 DP i DK [1, s. 160; 4, s. 236; 9, s. 18].

Już w grudniu 1910 r. gen. F. C. von Hötendorf stwierdził, że przyszłość rozpoznania lotniczego tkwi nie w balonach lecz w samolotach (sic). Samolot przy szybkości 72 km/h mógł w

ciągu 4 godzin rozpoznać teren o głębokości do 300 km (w styczniu 1911 r. k.u.k. Luftfahrtruppen dysponowało 35 samolotami szkolnymi zakładając użycie w *polu* 84 samolotów a w 1911 r. już 240 samolotów (sic) [10, s. 30, 51]. Po raz pierwszy zatem w działaniach wojennych nad Galicją użyto lotnictwa owego pamiętnego lata 1914 r. (sic). W ramach mobilizacji na front rosyjski miały zostać przebazowane na lotniska polowe następujące Fliegerkompanie (Flik):

- Flik. 1. w Czortkowie-Tarnopolu (od 13 VIII 1914 r. podległa Grupie Armijnej Kővess)
- Flik. 5. w Przemyślu (od 12 VIII 1914 r. podległa Armeekormando [AOK])
- Flik. 7. w Nisku (od 14 VIII 1914 r. podległa 1. Armii)
- Flik. 8. w Radymnie (od 11 VIII 1914 r. podległa 4. Armii)
- Flik. 10. w Cieszanowie (od 22 VIII 1914 r. podległa 4. Armii)
- Flik. 11. w Przemyślu (od 15 VIII podległa AOK zaś od 18 VIII 1914 r. w Stanisławowie podległa Grupie Armijnej Kővess)
- Flik. 14. w Lwowie (od 6 VIII 1914 r. podległa AOK) [10, s. 5–8].

Fliegerkompanie 3. i 12. znajdowały się w fazie formowania pod kierownictwem Obst. Emila Uzelača [10, s. 49].

Z grona Fortecznych Oddziałów Balonowych (Festungs-Ballon-Abteilungen) miano zmobilizować 8 na front galicyjski i 4 na front bałkański jako jednostki frontowe. W początkach września 1914 r. w Krakowie stacjonowały Ballon-Abteilungen 1/2 R., 2/2 R., 3/2 R., 1/5. B przy FAR 3; w Przemyślu – 1/3. R., 2/3. R. i 3/3. R. Aby wesprzeć sojusznika niemieckie dowództwo (O.H.L.) 20 VIII 1914 r. przekazało celem wykonywania dalekiego rozpoznania na rzecz AOK sterowiec typu Schütte Lanz SL II "Liegnitz" [10].

W lipcu i sierpniu 1914 r. carska Rosja zmobilizowała i skierowała do armii pierwszego rzutu 28 Oddziałów Lotniczych (Awiaatriadów), poza tym w twierdzach stacjonowało kolejnych 8 fortecznych Awiaatriadów. Według etatów powinny one liczyć 250 samolotów i tyluż pilotów, w rzeczywistości oddziały te liczyły łącznie 213 samolotów i tyluż pilotów. Do armii polowych wchodzących w skład Frontu Północno-Zachodniego i Południowo-Zachodniego skierowano 31 Oddziałów Lotniczych liczących 162 samoloty bojowe [11]. Podstawowym i najliczniej reprezentowanym samolotem bojowym były: dwumiejscowe jednopłatowce typu Nieuport IV oraz dwumiejscowe dwupłatowce z pchającym śmigłem typu Farman XVI; w niewielkiej liczbie w Awiaatriadach występowały również samoloty nowszych typów takich jak: dwupłatowe Farman XX i XXII, Duperdiussen, jednopłatowe Morane Parasol i Morane-Saulnier G; część Awiaatriadów była uzupełniana pilotami i sprzętem ze szkół lotniczych nic więc dziwnego, że na front trafiły samoloty starszych konstrukcji i zdarzały się samoloty starszych typów takich jak dwupłatowce typu Farman XV; dyskusyjnym faktem jest jednak skierowanie do działań bojowych przestarzałych samolotów typu Farman VII, które w tym czasie były używane do szkolenia pilotów w szkołach wojskowych i aeroklubach i bardziej prawdopodobnym jest, że do wojska trafiły one wraz z ochotniczym oddziałem Aeroklubu Odeskiego lub oddziałem Aeroklubu Petersburskiego walczącego jednak na Froncie Północno-Zachodnim [12, s. 100–104, 216–217]. W początkowym okresie wielkiej wojny w ramach sił rosyjskiego Frontu Południowo-Zachodniego działały następujące siły lotnicze:

Do 3. Armii zostały przydzielone następująca Awiaatriady:

- pochodzące z 3. Roty Awiacyjnej z Kijowa trzy Oddziały Awiacyjne:
  - III Polowy Oddział Awiacyjny wyposażony w pięć dwupłatowych samolotów typu Farman, będący w służbie wojennej od 28 VII (10 VIII) 1914 r.
  - IX Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w pięć samolotów typu Nieuport IV, będący w służbie od 27 VII (9 VIII) 1914 r.
  - XI Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w cztery samoloty typu Nieuport IV i Morane Saulnier, będący w służbie od 26 VII (8 VIII) 1914 r.

Do 4. Armii zostały przydzielone trzy Awiaatriady:

- z 1. Roty Awiacyjnej z St. Petersburga przydzielono:

– Oddział Awiacyjny Gwardii wyposażony w sześć samolotów typu Nieuport IV, będący w służbie bojowej od 27 VII (9 VIII) 1914 r.

□ z 5. Roty Awiacyjnej z Bronnicy (sztab w Lublinie) przydzielono:

– Oddział Awiacyjny Grenadierów wyposażony w dziewięć samolotów typu Morane Saulnier, będący w służbie bojowej od 30 VII (12 VIII) 1914 r.

□ z 2. Roty Awiacyjnej z Warszawy

– XIV Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w sześć samolotów typu Nieuport IV, będący w służbie bojowej od 23 VII (5 VIII) 1914 r.

Do 5. Armii zostały przydzielone spore siły lotnicze, które tworzyły

□ z 1. Roty Awiacyjnej z St. Petersburga

– V Oddział Awiacyjny wyposażony w sześć dwupłatowych samolotów typu Farman, będący w służbie bojowej od 27 VII (9 VIII) 1914 r.

– XVI Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w dziewięć samolotów Morane Saulnier (w tym trzy bez silników), będący w służbie bojowej od 14 VIII (27 VIII) 1914 r.

□ z 5. Roty Awiacyjnej z Bronnicy

– XVII Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w pięć samolotów typu Nieuport IV, będący w służbie bojowej od 30 VII (12 VIII) 1914 r.

□ z 2. Roty Awiacyjnej z Warszawy

– XIX Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w pięć dwupłatowych samolotów typu Farman, będący w służbie bojowej od 30 VII (12 VIII) 1914 r.

□ z 1. Roty Awiacyjnej z St. Petersburga

– XXII Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w siedem samolotów typu Duperdussin

□ z 2. Roty Awiacyjnej z Warszawy

– XIII Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w pięć dwupłatowych samolotów typu Farman, będący w służbie bojowej od 23 VII (5 VIII) 1914 r.

□ z 6. Roty Awiacyjnej z Odessy

– XXIV Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w siedem dwupłatowych samolotów typu Farman, będący w akcji bojowej od 9 IX (22 IX) 1914 r.

– XXV Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w cztery samoloty typu Nieuport IV, będący w akcji bojowej od 24 VII (6 VIII) 1914 r.

Do 8. Armii przydzielono:

□ z 6. Roty Awiacyjnej z Odessy

– VII Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w sześć samolotów Nieuport IV, będący w służbie bojowej od 24 VII (6 VIII) 1914 r.

– VIII Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w pięć samolotów typu Nieuport IV, będący w służbie bojowej od 27 VII (9 VIII) 1914 r.

□ z 3. Roty Awiacyjnej z Kijowa

– XII Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w cztery samoloty Nieuport IV, będący w służbie bojowej od 26 VII (5 VIII) 1914 r.

Do 9. Armii przydzielono:

□ z 1. Roty Awiacyjnej z St. Petersburga

– XVIII Oddział Awiacyjny Korpusu wyposażony w sześć samolotów typu Nieuport IV, będący w służbie bojowej od 21 VII (3 VIII) 1914 r. [11].

Wojska Frontu Południowo-Zachodniego dysponowały 17 Awiaatriadami – szesnastoma korpuśnymi i jednym polowym, liczącymi łącznie 93 (102?) samoloty. Spośród tych siedemnastu Awiaatriadów, dziewięć miało niepełne stany etatowe co dotyczyło zarówno pilotów jak i samolotów. W pierwszej połowie sierpnia 1914 r. (?) dotarł na front ochotniczy Oddział Lotniczy Aeroklubu Odesskiego wskutek czego łącznie w sierpniu 1914 r. siły powietrzne Frontu Południowo-Zachodniego liczyły 18 Awiaatriadów dysponujących 99 samolotami bojowymi [13, s. 21].

Koncentracja sił austro-węgierskich skierowanych przeciwko Rosji (rzut "A") została zakończona do 23 VIII 1914 r. w następujących rejonach:

- Armia nad dolnym Sanem (od linii Sanu po Biłgoraj)
- 4. Armia od dolnego Sanu do rejonu Przemyśla (na kierunku Józefów-Rawa Ruska)
- Armia od Przemyśla do rejonu Lwowa (do linii Drohobycz-Bóbrka)
- Grupa Armijna Kóvess na wschód od Lwowa (od Bóbrki po rejon Dniestru i Rumunię)
- Grupa Operacyjna gen. H. Kummera w rejonie Krakowa [10, s. 1].

Po zakończonej mobilizacji 1914 r. w polu na terenie Galicji znalazły się następujące c. k. Fliegerkompanie przydzielone do ww armii polowych:

1) Flik. 1. zmobilizowana w Fichamend (Austria) na bazie Flugark 1. (d-ca Oblt. Josef Smetana – Front Wschodni – mający do dyspozycji 4 samoloty produkcji austro-węgierskiej typu Lohner D z silnikami o mocy 120 KM każdy – trzy z nich o imionach: "Drednaught", "Don Juan", "Don Quichote" niebawem zastąpione przez samoloty niemieckiej konstrukcji typu Albatros B. I o numerach: 11, 12, 14, 15, 16, 8, 13, 1 [23 VIII 1914. jednostka posiadała 3 samoloty tego typu, 25 IX 1914 r. – 2, 8 X 1914 r. – 5, 15 X 1914 r. – 3, 9 XI – 6, 21 XI – 5]. W gronie personelu latającego min. znajdowali się – obserwatorzy: Oblt. Josef Flassig, Oblt. Raoul Stojasavlević, Oblt. Jindra Oblt. Schwab, Oblt. Benno Fiala von Fernburg a w gronie pilotów min. Oblt. Ludwig Dumbacher i Oblt. Kabelac. Flik. 1. Podczas kampanii 1914 r. stacjonowała na następujących lotniskach: 1-8 VIII 1914 r. Stanisław (Stanisławów); gdzie została przydzielona do 2. Armii; 13 VIII 1914 r. – Czortków gdzie przydzielono ją do Grupy Armijnej Kóvess; 13-21 VIII 1914 r. – Tarnopol; 22 VIII 1914 r. – Stanisławów; 25 VIII 1914 r. – Halicz; 27 VIII 1914 r. – Stryj; 14 IX 1914 r. – Dobromil; 16 IX 1914 r. – Zagórz; 25 IX 1914 r. – Bartfeld (Słowacja – Bardejov); 12 X 1914 r. – Sanok; 8-22 XI 1914 r. – Homonau (Słowacja – Humennne), Őrmező (Słowacja – Strážske) z przydziałem do 3. Armii; 12 XI 1914 r. – Bardejov; 23 XI 1914 r. – Galszecs (Słowacja – Secovce); 27 XI 1914 r. Kraków z przydziałem do 4. Armii; 1 XII 1914 r. – Andrihau (Andrychów); 8 XII 1914 r. – Kraków; 17 XII 1914 r. – Brzesko [14].

2) Flik. 3. zmobilizowana w Gőnz – Aspern (Austria) na bazie Flugpark 3.; d-ca Hptm Karl Stohanzl; w gronie personelu latającego znajdowali się min. zgsf. Kvasz, Oblt. Kosanović Ljubiša, Oblt. Kőppl Rudolf, Oblt. R. Nachodsky von Neudorf. Na wyposażeniu jednostki znajdowało się 6 samolotów niemieckiej produkcji typu Aviatik B. I z silnikami o mocy 120 KM typu "Daimler" każdy. Jednostka podczas kampanii 1914 r. stacjonowała na następujących lotniskach: 15 X 1914 r. – Sanok z przydziałem do 2. Armii; 7 XI 1914 r. Bardejov; 8 XI 1914 r. – Mezőlaborcz (Słowacja – Mezilaborce) z przydziałem do 3. Armii oraz Szczawne; 10 XI 1914 r. – Strážske; 23 XI 1914 r. – Secovce; 25 XI 1914 r. – Kassa (Słowacja – Košice)-Szeplakapadi – 6 km od Košic; 13 XII 1914 r. – Zborov-Žmigród; 28 XII 1914 r. – Eperjes (Słowacja – Prešov) [15].

3) Flik. 5. zobilizowana w Ujvidek (Novi Sad – Chorwacja) pod d-ctwem Olt. F. P. Waldemara Kenese. W składzie gronie personelu latającego jednostki znajdowali się w: – piloci Oblt. Oblt. Alexay Andreas, Banfield Karl, Cavallar von Grabensprung Ferdinand, Mandl Johann, Perini Camillo oraz obserwatorzy: Oblt. Oblt. Bendik Josef, Fritsch Eduard, Georgievics Guido, Macher Max. Na wyposażeniu jednostki 1 VIII 1914 r. znajdowało się 6 samolotów niemieckiej produkcji typu Aviatik B. I każdy z silnikiem typu "Mercedes" o mocy 100 KM i dwa samoloty austro-węgierskiej produkcji typu Lohner Pfeilflieger (Typ B Seria H 2) z silnikiem o mocy 90 KM każdy stopniowo zastąpione w samoloty typu Albatros B. I z silnikami o mocy 120 każdy. Podczas kampanii 1914 r. na Froncie Wschodnim jednostka przydzielona operacyjnie do 2. Armii stacjonowała na następujących lotniskach: 6-7 VIII 1914 r. – Ujvidek; 12-17 VIII 1914 r. – Przemyśl; 18-28 VIII 1914 r. – Nisko z przydziałem do 1. Armii; 28 VIII-9 IX 1914 r. – Kraśnik; 10-12 IX 1914 r. – Nisko; 12 – 14 IX 1914 r. – Ranischau (Raniżów); 14-18 IX 1914 r. – Reishof (Rzeszów); 18-20 IX 1914 r. – Dębica-Tarnów; 21 IX-3 X – Brzesko; 3 X-11 XI 1914 r. – Szczucin z przydziałem do 4. Armii; 12-13 X 1914 r. – Baranów; 13-27 X – Ostrowiec; 27 X – 3 XI – Stopnica; 3-5 XI 1914 r. – Słomniki; 6-12 XI 1914 r. – Będzin; 12-15 XI 1914 r. – Nicolai (?) z przydziałem do 2. Armii; 16-18 XI 1914 r. – Oppeln (Niemcy – Opole); 18 XI-5 XII 1914 r. –

Rosenberg (Niemcy – Olesno); 6–17 XII 1914 r. – Wieluń; 18-19 XII 1914 r. – Szczerców; 19–31 XII 1914 r. – Piotrków [15].

4) Flik. 7. zmobilizowana w Przemyślu na bazie tamtejszego Flugpark 7. pod d-ctwem por. Hermanna Edler von Nemetz. W gronie personelu latającego jednostki znajdowali się min.: piloci – Oblt. Oblt. Flesch Josef, Plank W., Perini Max, Huppner Z.; Schasnze G., Smička Franz, Wagner; obserwatorzy – Oblt. Oblt. Hellmann Franz, Belka G., Weikerl Franz, Kollidsek G., Hptm. Kaiserfeld von., Lt. Lt. Schom Franz i Hartzer Alexander. Na wyposażeniu jednostki znajdowało się 14 VIII 1914 r. 6 samolotów austro-węgierskiej produkcji typu Lohner Pfeilflieger (Typ B Seria H 2) z silnikami typu “Daimler” o mocy 90 KM każdy z których kilka nosiło następujące nazwy własne: “B-30”, “Bulle”, “Barbara” oraz samolot niemieckiej produkcji typu Aviatik B. I. Niebawem samoloty te zostały zastąpione samolotami niemieckiej produkcji typu Albatros B. I o numerach: 3, 297, 298, 303, 1 i 11. Podczas kampanii 1914 r. jednostka stacjonowała na następujących lotniskach: 12 VIII 1914 r. – Łańcut, z przydziałem do 1. Armii; 14 VIII 1914 r. – Nisko; 21 VIII 1914 r. – została przydzielona do 1. Armii; 1 IX 1914 r. – Kraśnik; 11 IX 1914 r. – Nisko; 19 IX 1914 r. – Brzesko; Szczucin; 12 X 1914 r. – Baranów; 17 X 1914 r. – Ostrowiec; 8 XI 1914 r. – Będzin; 24 XII 1914 r. – Miechów [15].

5) Flik. 8. zmobilizowana w Aspern (Austria) w oparciu o Flugpark 8. pod d-ctwem Oblt. Czapary Jenö (Oblt. Fp. Eugen Czapary). W gronie personelu latającego jednostki min. znajdowali się – obserwatorzy: Oblt. Kostrba Jindrich., Lt. Grycz (?) Emanuel, Lt. Alexander Hartzer, Oblt. Bechinie von Lazau; piloci: Oblt. Oblt. Camillo Perini, Holeka Rudolf, Arthur Böhm, Reisner F., ing. Stanger Rudolf, zgsf. Meltsch. Na wyposażeniu jednostki znajdowały się dwa samoloty niemieckiej produkcji typu DFW z silnikami typu “Mercedes” o mocy 100 KM każdy o imionach “Boy” i “Gerda”, 2 samoloty niemieckiej produkcji typu Aviatik B. I z ww silnikiem o imionach “Elsa” i “Durch”, jeden samolot austro-węgierskiej produkcji typu Lohner C Gebirgspfeilflieger z silnikiem typu “Hiero” o mocy 85 KM każdy i dwa samoloty austro-węgierskiej produkcji typu Lohner (brak oznaczenia typu) – wg stanu z 28 XII 1914 r. w jednostce znajdowały się 3 samoloty niemieckiej produkcji typu Aviatik B. I i jeden typu Albatros B. I. Podczas kampanii 1914 r. Flik. 8. stacjonowała na następujących lotniskach: w sierpniu 1914 r. – Przemyśl z przydziałem do 4. Armii; 11 VIII 1914 r. Radymno; 23 VIII 1914 r. – Cieszanów; 28 VIII 1914 r. Tomaszów Lubelski; 5 IX 1914 r. – Narol; 15 IX 1914 r. – Rzeszów; 27 IX 1914 r. – Zakliczyn; 2 X 1914 r. – Przeworsk; 4 X 1914 r. – Pilzno; 8 X 1914 r. – Dębica; 14 X 1914 r. – Rzeszów; 19 X 1914 r. – Przeworsk; 31 X 1914 r. – Rzeszów; 4 XI 1914 r. – Dębica; 7 XI 1914 r. – Tarnów; 9 XI 1914 r. – Brzesko-Kraków; 1 XII 1914 r. – Andrychów; 9 XII 1914 r. – Kraków [16].

6) Flik. 10. zmobilizowana w Graz (Austria) na bazie Flugpark 10. pod d-ctwem Oblt. Erika Kahlena. W gronie personelu latającego min. znajdowali się: piloci: Oblt. Oblt. Oskar Schmoczer von Meczendorf, Alfred Schindler, obserwatorzy – Oblt. Martinek V., Emil Kumstat Emil, Reischer Franz. Na wyposażeniu jednostki znajdowało się 6 samolotów austro-węgierskiej produkcji typu Lohner C Gebirgspfeilflieger z silnikami typu “Hiero” o mocy 85 KM każdy (w statystykach jednostki widnieją one dwukrotnie wymieniane pod nazwą Żurawica) podczas walk zastąpione samolotami niemieckiej produkcji typu Albatros B. I o numerach: 18, 7, 2121, 2117 – samolot bez numeracji miał imię “Lump” (? – 8 IX 1914 r. – w jednostce znajdowały się 3 samoloty typu Albatros B. I, 23 IX 1914 r. – jeden, 14 X 1914 r. – 3, 30 X 1914 r. – 2, 12 XI 1914 r. – 2). Podczas kampanii 1914 r. Flik. 10. stacjonowała na następujących lotniskach: 20 VIII 1914 r. – Jarosław (Jarosław) z przydziałem do 4. Armii; 21 VIII 1914 r. Lubaczów; 22 VIII 1914 r. – Cieszanów; 27 VIII 1914 r. – Tomaszów Lubelski; 5 IX 1914 r. – Narol; 11 IX 1914 r. – Morańce; 12 IX 1914 r. – Jarosław; 15 IX 1914 r. – Rzeszów, 20 IX 1914 r. – Jasło; 21 IX 1914 r. – Zakliczyn; 4 X 1914 r. – Pilzno; 8 X 1914 r. – Dębica; 11 X 1914 r. – Rzeszów; 4 XI 1914 r. – Dębica; 8 XI 1914 r. – Brzesko; 9 XI 1914 r. – Kraków; 1 XII 1914 r. – Andrychów; 9 XII 1914 r. – Kraków [17].

7) Flik. 11. zmobilizowana w Fischamend (Austria) w oparciu o Flugpark 11. pod d-ctwem Oblt. Philipa Blaschke Edler von Zwornikirchen. W gronie personelu latającego jednostki min. znajdowali się: piloci – Oblt. Oblt. Banfield, Stiasny (?) Otto, Nikolaus Wagner von Florrenheim, Knirsch A., zgsf. Knopp; obserwatorzy – Nimmerzaichler (?) L.; Wagner S., Lt. Kozma Ignaz. Na

wyposażeniu jednostki znajdowało się 8 samolotów austro-węgierskiej produkcji typu Lohner (brak oznaczenia typu), które niebawem zostały zastąpione przez samoloty niemieckiej produkcji typu Albatros B. I o numerach: 3, 2, 4 XXII, 317. Podczas kampanii 1914 r. Flik. 11. stacjonowała na następujących lotniskach: 15 VIII 1914 r. – Przemyśl z przydziałem do AOK, 18 VIII 1914 r. z przydziałem do Grupy Armijnej Kövess; 21 VIII 1914 r. – Lwów z przydziałem do AOK; 1 IX 1914 r. – Przemyśl-Żurawica z przydziałem do 3. Armii; 17 – 18 IX 1914 r. – Przemyśl z przydziałem do 3. Armii; 20 IX 1914 r. – Jasło z przydziałem do 4. Armii; 25 IX 1914 r. – Neu Sandez (Nowy Sącz) z przydziałem do AOK; 16 X 1914 r. – Przemyśl; 4 XI 1914 r. – Przemyśl z przydziałem do Twierdzy Przemyśl [18].

8) Flik. 13. zmobilizowana w Wiener Neustadt pod d-ctwem Oblt. Sehára Jozefa. W gronie personelu latającego min. znajdowali się: piloci – Oblt. Oblt. Cejnek Jozef, Macher Max, Klimičsch, obserwatorzy – Lt. Lauda, Oblt. Maurer, Lt. Reichel (?). Jednostka posiadała na wyposażeniu 8 samolotów niemieckiej produkcji typu DFW z silnikami typu “Mercedes” z silnikami o mocy 100 KM każdy. Podczas kampanii 1914 r. Flik. 13. stacjonowała na następujących lotniskach: 12 XI 1914 r. – Opole; 17 XI 1914 r. – Olesno; 6 XII 1914 r. – Kraków (?) – Wieluń; 18 XII 1914 r. – Szczerców; 19 XII 1914 r. – Piotrków [19].

9) Flik. 14. zmobilizowana na lotnisku Aspern (Austria) w oparciu o Flugpark 14. pod d-ctwem Oblt. Jenő Kara. W gronie obserwatorów jednostki min. znajdował się Oblt. Zuleger zaś w gronie pilotów znajdował się min. Oblt. Georgiević Manfred. Flik. 14. wyposażona była w 6 samolotów austro-węgierskiej produkcji typu Lohner Pfeilflieger (Typ B Seria H 2) z silnikami o mocy 90 KM każdy o nazwach własnych: “Muzzl”, “Elly”, “Alb. 3”, “Steffel”, “Alb. I”, “Loni” (12 VIII 1914 r. w jednostce było 5 samolotów ww typu, 16 VIII 1914 r. – 3, 18 VIII 1914 r. – 0, 22 VIII 1914 r. – 1, 19 IX 1914 r. – 1), które 23 IX 1914 r. zostały zastąpione samolotami niemieckiej produkcji typu Albatros B. I (10 XI 1914 r. w jednostce znajdowały się dwa samoloty tego typu, 21 XI 1914 r. – 2) i Aviatik B. I [27 XI 1914 r. w jednostce znajdowało się 6 samolotów tego typu – 2 typu Albatros B. I przekazano do Flik. 1.] a 1 XII 1914 r. – 4). Podczas kampanii 1914 r. Flik. 14. stacjonowała na następujących lotniskach: 6 VIII 1914 r. – Lwów z przydziałem do AOK a w dniach 12-22 VIII 1914 r. z przydziałem do XI Korpusu; 22 VIII – 3 XI 1914 r. – Lwów – brak nazwy lotniska operacyjnego po wycofaniu jednostki z Lwowa z chwilą zajęcia go przez jednostki rosyjskie 3 IX 1914 r. ale jednostka działała wraz z Flik. 11, stacjonując razem na lotnisku Przemyśl-Żurawica do 22 IX 1914 r. – skąd przebazowano ją na lotnisko Nowy Sącz gdzie stacjonowała do 7 XI 1914 r. [w Jaśle Flik. 11. do 20 IX 1914 r. i w Nowym Sączu – Flik. 11. do 25 IX 1914 r. wraz z Flik. 14 czekały na poprawę warunków pogodowych]; 7 XI 1914 r. – Jasło z przydziałem do 3. Armii; 8 XI 1914 r. – Gorlice; 9 XI 1914 r. – Zborov (Słowacja)-Bardejov, 18 XI 1914 r. – Prešov; 2 XII 1914 r. – Kaschau (Słowacja – Košice); 12 XI-24 XII 1914 r. Jasło-Zborov-Żmigrod; 28 XII 1914 r. – Prešov [20].

10) Flik. 15. zmobilizowana na lotnisku w Wiener Neustadt (Austria). W gronie personelu latającego jednostki min. znajdowali się : piloci – Oblt. Losonczy Bela von Losoncz, zgsf. Siegel Jozef; obserwatorzy: Oblt. Wierzejski Johan, inż. Leixner von Grünberg (?), Oblt. Mandelsloh (?). Na wyposażeniu jednostki znajdowało się 8 samolotów austro-węgierskiej produkcji typu Lohner C Gebirgspfeilflieger z silnikami typu “Hiero” o mocy 85 KM każdy natomiast podczas kampanii 1914 r. jednostka stacjonowała na następujących lotniskach: 11 XI 1914 r. – przydział do 4. Armii – Kraków; 1 XII 1914 r. – przydział do dowództwa Twierdzy Kraków; 19 XII 1914 r. – Brzesko [21].

Źródła wykorzystane

1. *Wielka wojna 1914–1918 na podstawie najnowszych źródeł*. Opracował i zebrał dr Jan Dąbrowski, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, cz. I, t. VII, Kraków 1937. 2. *Palski Z. Działania na ziemiach południowo-wschodnich w latach I wojny światowej // Działania militarne w Polsce południowo-wschodniej*, red. W. Wróblewski, Warszawa 2000. 3. *Istoriija pierwoj mirowoj wojny 1914–1918*, red. I. Rostunow, Moskwa, 1975. – T. I. 4. *Zgórnjak M. 1914–1918. Studia i szkice z dziejów I wojny światowej*. – Kraków, 1987. 5. *Pawlik T. Bitwa pod Lwowem*. – Warszawa, 1932. 6. *Wereszycki. Pod berłem Habsburgów. Zagadnienia narodowościowe*. – Kraków, 1986. 7. *Wichrowski M. Twierdza Przemyśl, Dziennik oficera Landsturmu oraz Galicja 1914*. – Przemyśl, 2004. 8. *Nowakowski T. Armia austro-węgierska 1908–1918*. – Warszawa, 1992. 9. *Materniak I. Przemyśl 1914–1915*. – Warszawa, 1994. 10. *Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv (dalej – SAW/KA), Manuskripte Luftfahrtruppen – 39, Die Tätigkeit der österr.-ung. Luftstreitkräfte beim Auffangen der ruischen Angriffsheere im Sommer Und Herbst 1914. Bearbeitet in der “kriegswissenschaftlichen Abteilung der Luftwaffe”, zweisstelle Wien, 1942/1943 von Obst. dr Oskar Regele, s. 30, 51.; SAW/KA, Manuskripte Luftfahrtruppen – 6, Aufgabe*

der k.u.k. Fliegerkompanie 10 zu Beginn des Weltkrieges von Erich Kahlen, Wien, 1914, s. 5–8; SAW/KA, Manuskripte Luftfahrtruppen – 39, Die Tätigkeit der österr.-ung. Luftstreitkräfte beim Auffangen der russischen Angriffsheere im Sommer Und Herbst 1914. Bearbeitet in der "kriegswissenschaftlichen Abteilung der Luftwaffe", zweigstelle Wien, 1942/1943 von Obst. Dr Oskar Regele, s. 49. 11. *Kulikow V.* (Rossijskaja armiejskaja awiacija w I mirowoj wojnie // *Awiacija i Wriemja* 1997, nr 4, s. 41) w tabelce Awiaatriady, wystupivšyje na front w 1914 g. podaje dane 213 samolotów i tylu pilotów. Rosyjscy historycy nie są w tej kwestii zgodni. Inni autorzy w swoich pracach podają różne dane zarówno co do ilości samolotów bojowych pierwszej linii jak i liczby pilotów. A. A. Kersnowskij (Istorija ruskaj armii, Moskwa 1999) mówi o 216 samolotach i 221 pilotach, V. Tkačev (Krylja Rossii. Vospominanija o prošlom ruskaj voennoj awiacii 1910–1917 g. // *Awiacija i Kosmonavtika*, 1993, nr 3) twierdzi zaś, że siły lotnicze stanowiło 213 samolotów i tylu pilotów. Z analizy wspomnianej tabelki wynika, że tylko trzy korpusne Awiaatriady (V, VII, XIV) w chwili wyjazdu na front miały organizację zgodną z etatem (!). We wszystkich pozostałych są odchylenia od etatu i to zarówno w dół (np. II Awiaatriad liczył tylko 2 pilotów i 2 samoloty) i co dziwne często w górę (np. Grenadierski Awiaatriad liczył 7 pilotów i aż 9 samolotów). Jedyne w Awiaatriadach fortecznych i syberyjskich pilotów było tyle samo samolotów, ale tu autor podaje mniej danych (!?), co budzi szereg wątpliwości. W literaturze przedmiotu znajdują się dane mówiące, że w skład 2. Armii wchodziły następujące Awiaatriady: I, XIII, XV, XXIII i XXI natomiast z zestawienia V. Kulikowa (op. cit.) wynika, że XV Awiaatriad trafił do 1. Armii, a XXIII Awiaatriad do 5. Armii. Podobne nieścisłości dotyczą także innych armii. Ze wspomnianego zestawienia wynika także, że ilość przydzielonych oddziałów lotniczych nie była związana ani z zadaniami, które im powierzono, ani z ilością korpusów; np.: 4. Armia miała trzy Awiaatriady, 5. Armia otrzymała aż 8 Awiaatriadów, 3. Armia miała tylko 3 Awiaatriady, ale za to do 9. Armii, która powstała dopiero 3 IX 1914 r., korpusny XVIII Awiaatriad wyruszył już w pole 3 VIII 1914 r., czyli miesiąc przed utworzeniem 9. Armii. W rzeczywistości XVIII Korpus Armijny (wraz z XVIII korpusnym Oddziałem Lotniczym) wchodził pierwotnie w skład 4. Armii i dopiero 3 IX 1914 r. po wydzieleniu z 4. Armii 9. Armii wszedł wraz z XIV Korpusem do nowego związku operacyjnego. Należy więc do artykułu V. Kulikowa podchodzić z dużą ostrożnością min. z powodu nie stosowania przez niego jednolitego oznaczania oddziałów i podawania błędnych dat. 12. *Duz P. D.* Istorija wozduchoplowanija i i awiacii w Rosii. – Moskwa, 1989. – S. 100–104, 216–217. 13. *Krylja Rossii.* Vospominanija o prošlom ruskaj voennoj awiacii 1910–1917 g. // *Awiacija i Kosmonavtika*, 1993, nr 3, s. 21. 14. *SAW-KA/Luftfahrtruppen* (dalej – KA), Gruppe 157 1 g, Russland II. Sommer-Herbst. Feldakten der oe.-u. Wehrmacht im Heeresarchiv Wien, Fliegerkompanie 1. 1914. 15. *SAW-KA/Luftfahrtruppen*, Gruppe 157 1 g, Russland II. Sommer-Herbst. Feldakten der oe.-u. Wehrmacht im Heeresarchiv Wien Fliegerkompanie 3. 1914. K. Csonkaréti (A császári és királyi légierő, Debreczyn 2008, s. 65-66) podaje, że dowódcą jednostki był por. Jan Kaszanovich) zaś K. Wielgus (Okocimsko-brzeski węzeł lotniczy. Historia, krajobraz, ludzie i maszyny // Brzesko-Okocim, lotnicza baza Najjaśniejszego Pana, red. K. Wielgus, R. Panek, Dębica 2000, s. 49–50) powołując się na J. Diakowa (Starke der Flieger- und Luftschiffverbande bis 24 Aug. 1914, maszynopis wraz z odręcznymi uwagami ze zbiorów SAW-KA, Manuskripte zur Geschichte der Militärische Luftfahrt) podaje, że: Flik. 2. stacjonowała w Brezovopolje na terenie Chorwacji (d-ca – por. Richárd Hübner/por. Robert Baár – przydzielona do 5. Armii) z przeznaczeniem na front serbski; Flik. 3. była w sierpniu 1914 r. w stanie organizacji na lotnisku Aspern z przeznaczeniem na front serbski; Flik. 4. znajdowała się w Rogaticy, w Bośni (d-ca por. Bernard Mátyás/por. Friedrich Navratil – 6 Armia) z przeznaczeniem na front serbski; Flik. 6. Znajdowała się w Mostarze z przeznaczeniem na front czarnogórski (d-ca por. Oscar Zeidner, Wilhelm Dvorzsák, Béla Gálfy, Jozsef Bendik). 16. *SAW-KA/Luftfahrtruppen*, Gruppe 157 1 g, Russland II. Sommer-Herbst. Feldakten der oe.-u. Wehrmacht im Heeresarchiv Wien, Fliegerkompanie 8. 1914. K. Wielgus (Okocimsko..., op. cit.) podaje jedynie, że 22 VIII 1914 r. Flik. 8. stacjonowała w Radymnie z przydziałem do 4. Armii. 17. *SAW-KA/Luftfahrtruppen*, Gruppe 157 1 g, Russland II. Sommer-Herbst. Feldakten der oe.-u. Wehrmacht im Heeresarchiv Wien, Fliegerkompanie 10. 1914. K. Wielgus (Okocimsko..., op. cit.) podaje jedynie, że 22 VIII 1914 r. Flik. 10. stacjonowała w Cieszanowie. 18. *SAW-KA/Luftfahrtruppen*, Gruppe 157 1 g, Russland II. Sommer-Herbst. Feldakten der oe.-u. Wehrmacht im Heeresarchiv Wien, Fliegerkompanie 11. 1914. K. Wielgus (Okocimsko..., op. cit.) podaje jedynie, że 22 VIII 1914 r. Flik. 11. stacjonowała w Lwowie. Piotr Kazana ustalił podczas badań terenowych, że lotnisko w Nowym Sączu to znajdowało się na terenie byłego poligonu wojskowego w, na którym obecnie znajduje się nowo wybudowane osiedle mieszkaniowe "Błonie". 19. *SAW-KA/Luftfahrtruppen*, Gruppe 157 1 g, Russland II. Sommer-Herbst. Feldakten der oe.-u. Wehrmacht im Heeresarchiv Wien, Fliegerkompanie 13. 1914. K. Csonkaréti, (op. cit.) podaje, że dowódcami Flik. 13. byli: Oblt. Oblt. Jan Kaszanovich/Kurt Wilhelm von Helffeld/Jozef Gergye. 20. *SAW-KA/Luftfahrtruppen*, Gruppe 157 1 g, Russland II. Sommer-Herbst. Feldakten der oe.-u. Wehrmacht im Heeresarchiv Wien, Fliegerkompanie 14. 1914. K. Csonkaréti, (op. cit.) podaje, że dowódcami Flik. 13. byli Oblt. Oblt. Jenő Kara i Karol Benedek. 21. *SAW-KA/Luftfahrtruppen*, Gruppe 157 1 g, Russland II. Sommer-Herbst. Feldakten der oe.-u. Wehrmacht im Heeresarchiv Wien, Fliegerkompanie 15. 1914. K. Csonkaréti, (op. cit.) podaje, że dowódcami Flik. 15. byli Oblt. Oblt. Bela Losonczy von Losoncz i Eyb Robert. J. Diakow, Starke der Flieger- und Luftschiffverbande bis 24 Aug. 1914, maszynopis wraz z odręcznymi uwagami; SAW-KA, Manuskripte zur Geschichte der Militärische Luftfahrt; K. Wielgus, (op. cit. s. 49–50); K. Csonkaréti, op. cit. s. 65-66. W stadium formowania znajdowały się Flik. 12. w Fischamend (d-ca por. Wilhelm Köppl) z przeznaczeniem na front wschodni; Flik. 9. z przeznaczeniem na front serbski (d-ca por. Adolf Heyrowski) oraz rezerwową Flik. 16. J. Zahalka (Postedni let z Premysłu, "HPM" 2001, nr.1 s. 24–25) podaje, że w 1914 r. w c. k. lotnictwie znajdowało się w służbie 15 Fliegerkompanie z których w Galicji służyły Flik.3, Flik. 5, Flik. 7 i Flik. 11, które uzupełniały liczebnie siły dyslokowanej do Przemyśla Flik. 8 a z frontu serbskiego niebawem ściągnięto Flik. 1.

Андрей Олейко

ГАЛИЦКИЙ ТЕАТР ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ В ОПЕРАТИВНЫХ ПЛАНАХ ЦАРСКОЙ РОССИИ И АВСТРО-ВЕНГРИИ В НАЧАЛЕ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ 1914 Г.

В статье автор освещает военные события в Галиции в начале Первой мировой войны, анализирует планы России и Австро-Венгрии относительно Галичины.

Ключевые слова: Первая мировая война, Галичина, военные события, Россия, Австро-Венгрия, дипломатия.

Andrzej Oleyko

**GALICIAN THEATER OF MILITARY OPERATIONS IN THE OPERATIONAL PLANS OF
TSARIST RUSSIA AND AUSTRIA-HUNGARY AT THE BEGINNING OF WORLD WAR I IN 1914**

The article covers the military events in Galicia at the beginning of World War I, examines the plans of Russia and Austria-Hungary on Eastern Galicia.

Key words: World War I, Eastern Galicia, military events, Russia, Austria-Hungary, diplomacy.